

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Karonen, Petri

Title: Varhaismodernin ajan patriotismin tutkimuksesta : patriotismin tutkimuksen "toimintaympäristöt"

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Agricola - Suomen historiaverkko, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Karonen, P. (2022). Varhaismodernin ajan patriotismin tutkimuksesta : patriotismin tutkimuksen "toimintaympäristöt". In E. Lehtinen (Ed.), *Suomalaisesta patriotismista Ruotsin vallan aikana* (pp. 8-21). Agricola - Suomen historiaverkko. Agricolan julkaisusarja, 17.
<https://agricolaverkko.fi/julkaisusarja/erkki-lehtinen-suomalaisesta-patriotismista-ruotsin-vallan-aikana/>

Petri Karonen

Varhaismodernin ajan patriotismin tutkimuksesta

PATRIOTISMIN TUTKIMUKSEN "TOIMINTAYMPÄRISTÖT"

Erkki Lehtisen nyt julkaistava tutkimus on laadittu pääasiassa 1970-luvulla. Teoksen ilmestymiselle pitkän ajan päästäkin on hyvät perusteet, sillä vastaavanlaisesta näkökulmasta ole julkaistu juuri lainkaan historiantutkimusta. Osin syynä lienee aiheen harvinaislaatuinen monimutkaisuus sekä erilaisista alkuperäisaineistoista esille nousevien havaintojen määrä ja monitulkintaisuus.

Lehtisen teokseensa valitsema tarkastelujakso on pitkä, kun hän aloittaa keskiajalta ja tulee käytännössä Ruotsin ja Suomen yhteisen historian lopulle asti.¹ Yksi Ruotsin valtakunnan varhaismodernin ajan tutkimuksen keskeinen ongelma, jonka Lehtinen aihepiirinsä erityisasiantuntijana tietenkin täysin tunnisti, liittyy siihen, mitä alueita "Ruotsi" ylipäätään käsitti ja mitä isänmaanrakkaudella oli mahdollista tuolloin tarkoittaa. Mikä oli isänmaanrakkauden - määritellään se millä tavalla tahansa - kohde? Ruotsi oli vuodesta 1561 lähtien konglomeraattivaltio eli koostui erilaisista osista, jotka sopimusten ja valloitusten avulla oli aikojen kuluessa liitetty Ruotsin kuninkaan alaisuuteen. Tavallisesti nämä sopimuksin tai voitettujen sotien avulla valtakuntaan liitetyt alueet on jätetty pois "varsinaisen" Ruotsin käsittelystä.

Sen määrittäminen, mitä "Ruotsilla" ja "Suomella" tarkoitettiin ennen vuotta 1809, on ollut vähintään yhtä vaikeaa historiantutkijoille kuin aikalaisille, joilla saattoi olla hyvin erilaisia käsityksiä näihin käsitteisiin kuuluvista ja kuulumattomista osista. Tietyllä tavalla tämä konkretisoi patriarkaalisuusteeman tutkimuksen vaikeutta. Valtakunta voitiin nähdä ensinnä koostuvan Ruotsista (vastasi suunnilleen nykyistä Ruotsia) ja Suomesta eli Ruotsin valtakunnan Pohjanlahden itäpuolisista, kulloisenakin aikana Ruotsiin kuuluneista osista. Ajalle tyypillinen oli myös jako Sveanmaahan, Götanmaahan ja Suomeen, mutta valtakunta voitiin nähdä vieläpä neliskanttisenakin: Sveanmaa, Götanmaa, Norrlanti ja Suomi. Ja

¹ Kari Tarkiainen on käsitellyt Kustaa Vaasan ajan patriotismia koko Ruotsin osalta tiiviisti teoksessaan *Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa*. Finlands svenska historia 1. Helsingfors & Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland & Atlantis 2008, s. 258-261.

viimein tunnetaan määrittäjiä, joissa edellä mainittujen lisäksi viides osa oli Värmland.²

Lehtinen kirjoittaa, kuinka varsinkin uutta aikaa koskevassa tutkimuksessa ei ole läheskään aina erotettu patriotismia ja nationalismia toisistaan. Tämä havainto on tärkeä, eikä hän itse sorru tuohon ajatusharhaan, joka helposti voi johtaa jo lähtökohtaisesti virheellisiin tulkintoihin. Myös myöhemmin on kiinnitetty huomiota samaan seikkaan ja pyritty tutkimaan ilmiötä omassa ajassaan. Jyväskylän yliopistossa väitellyt Antti Räihä toteaa osuvasti, kuinka "[a]nakronistiset tulkinnat nationalismiin ja modernin kansallisen identiteetin ilmenemisestä Euroopassa ennen 1800-luvun vaihdetta on mahdollista välttää rekonstruoimalla ja analysoimalla niitä merkityksiä, joita aikalaiset liittivät käyttämiinsä termeihin."³

Varhaismodernia aikaa koskeva patriotismin määritelmä on ollut jo pitkään varsin vakiintunut ja sen myös Lehtinen esittää teoksensa alussa.

² "Ruotsiin" ja "Suomeen" eri aikoina kuuluneita ja niihin luettuja alueita on selvitelty pitkään ja perusteellisesti. Tutkimusten aluemäärittämisistä, aluejaoista ja käydystä keskustelusta muun muassa Nils Herlitz, *Grunddragen av det svenska statsskickets historia*. Stockholm: Norstedt 1967; Carl von Bonsdorff, *Finlands förra ställning inom det svenska riket*, *Historisk Tidskrift för Finland* 1919; Erkki Lehtinen, *Hallituksen yhtenäistämispoliittikka Suomessa 1600-luvulla (1600–n. 1680)*, *Historiallisia Tutkimuksia LX*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1961; Einar W. Juva, *Suomen suuriruhtinaskunta Ruotsin vallan aikana*. Helsinki: Otava 1951; Matti Klinge, *Keskusta ja periferia. Bernadotten ja Leninin välissä. Tutkielmia kansallisista aiheista*. Porvoo: WSOY 1975; Matti Klinge, *Kaksi Suomea*. Helsinki: Otava 1982; Harald Gustafsson, *Political Interaction in the Old Regime. Central Power and Local Society in the Eighteenth-Century Nordic States*. Lund: Studentlitteratur 1994; Petri Karonen, *Pohjoinen suurovalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020 (5. painos) ja siinä mainittu kirjallisuus; Jonas Nordin, *Ett fattigt men fritt folk. Nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposium 2000; Mattias Legné, *Fäderneslandets rätta beskrivning. Mötet mellan antikvarisk forskning och ekonomisk nyttokultur i 1700-talets Sverige*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2004, 141; Jonas Nordin, *Finland och riket. Formell och strukturell ojämlikhet*. Teoksessa Max Engman & Nils Erik Villstrand (toim.), *Maktens mosaik. Enhet, särart och självbild i det svenska riket*. Helsingfors, Stockholm: Svenska litteratursällskapet, Atlantis 2008, s. 211–231; Nils Erik Villstrand, *Valtakunnanosa. Suurovalta ja valtakunnan hajoaminen 1560–1812*. Suomentaneet Jussi T. Lappalainen ja Hannes Virrankoski. Suomen ruotsalainen historia 2. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland 2012, s. 351 (alun perin ruotsiksi: *Riksdelen. Stormakt och rikssprängning 1560–1812*. Finlands svenska historia 2. Helsingfors & Stockholm: Svenska litteratursällskapet i Finland & Atlantis 2009). Ks. myös Jens Lerbomin, analyysi "ruotsalaisista" ja "suomalaisista" varhaismodernilla ajalla teoksessa *Svenskhetens tidigmoderna gränser. Folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500–1800* (Göteborg: Makadam 2017, luku 4) ja siinä käytetty kirjallisuus.

³ Antti Räihä, *Jatkuvuus ja muutosten hallinta. Hamina ja Lappeenranta Ruotsin ja Venäjän alaisuudessa 1720–1760-luvuilla*. Jyväskylä studies in humanities. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2012 (On line: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/38387>), s. 178.

Isänmaanrakkaus on ollut tarkastelun ytimessä.⁴ Ruotsin ja Suomen yhteisen historian ajan patriotismia ei siis ole liiemmin tutkittu ennen Lehtistä eikä kovin paljon sen jälkeenkään.⁵ Erityisesti Lehtisen esittämä aate- ja oppihistoriallinen lähestymistapa on vähän harrastettu, vaikka oppineiden keskusteluissa nousee esiin monia kiinnostavia teemoja. Erkki Lehtinen rajasi lähdeaineistonsa ennen muuta eri aikoina eläneiden yliopistomiesten ja tulevien virkamiesten, pääasiassa pappien kirjoituksiin. 1600- ja 1700-luvulla korostuvat aikalaisten laatimat historiateokset⁶,

⁴ Patriotismin ja nationalismin varhaismodernin ajan määritelmistä esimerkiksi Nordin 2000, s. 336–338; Harald Gustafsson, *The Eight Argument. Identity, Ethnicity and Political Culture in Sixteenth-Century Scandinavia*. *Scandinavian Journal of History* 2002: 2, s. 110, 112; Bo Lindberg, *Introduktion: nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige*. Teoksessa Åsa Karlsson & Bo Lindberg (toim.), *Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige*. Uppsala: Uppsala universitet 2002, s. 7–16 (On line: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:613081/FULLTEXT01.pdf>); Juha Manninen, *Den finska nationen i det svenska riket*. Daniel Juslenius och Henrik Gabriel Porthans nationskonstruktioner. Teoksessa Max Engman & Nils Erik Villstrand (toim.), *Maktens mosaik. Enhet, särart och självbild i det svenska riket*. Helsingfors & Stockholm: Svenska litteratursällskapet & Atlantis 2008, s. 233–263; Rähä 2012, erityisesti luku 4; Patriotismin määritelmistä ja käyttöalueista myös Kati Katajisto, *Isänmaamme keisari. Eliitin kansallisen identiteetin murros ja suomalaisen isänmaan rakentuminen autonomian ajan alussa*. Helsingin yliopisto: Helsinki 2008 (On line: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19487>), s. 51, 55; Marjanen, Jani, *Den ekonomiska patriotismens uppgång och fall. Finska hushållningssällskapet i europeisk, svensk och finsk kontext 1720–1840*. Helsingfors: Helsingfors universitet 2013 (On line: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/42034>), s. 21–22; Jani Marjanen, *Suomen talousseura ja patrioottinen kansanvalistus*. Teoksessa Kari Kantasalmi & Mauri Nest (toim.), *Valistajia, sivistäjiä, poliitikkoja ja asiantuntijoita. Näkökulmia aikuiskasvatuksen kentän vaikuttajiin*. Tampere: Tampere University Press 2014 (On line: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103677/978-951-44-9591-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>), s. 26; Jaakko Sivonen, *Patriotism in an Absolute Monarchy. Fatherland, Citizenship and the Enlightenment in Prussia, 1756-1806*. Helsinki: University of Helsinki 2020 (On line: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/321468/sivonen_jaakko_dissertation_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y), s. 3; Nationalismin määritelmistä Jouko Nurmiainen, *Edistys ja yhteinen hyövä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessä kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009, s. 111 viite 42 ja siellä mainitut lähteet. Katso nationalismin ja patriotismin välisiä suhteita käsittelevistä kansainvälisistä tutkimuksista esimerkiksi Marjanen 2013, s. 20–24 ja siinä käyty keskustelu. Vrt. Tieteen termipankin hakusana ”nationalismi” (<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Historia:nationalismi>, viitattu 2.2.2022).

⁵ Esimerkiksi Mattias Legnér (2004, s. 16–17) on todennut tutkimuksen vähäisyyden väitöskirjassaan, joka perustuu ennen muuta 1700-luvun paikalliskuvauksiin.

⁶ Historiankirjoituksen historian näkökulmasta varhaisten historian tutkijoiden teksteihin on paneutunut esimerkiksi Päiviö Tommila (*Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. Helsinki, Porvoo: WSOY 1989), erityisesti luvut V ja VI: viimeksi mainitussa luvussa Tommila viittaa Pentti Renvallin esiin nostamaan ja 1700-lukua käsitelleeseen ajatukseen suomalaisten ”erityisisänmaallisuudesta” (lainaus s. 61). Ks. myös Legnér 2004.

oraatiot eli juhlapuheet, henkilörunot sekä väitöskirjojen ja muiden opinnäytteiden omistuskirjoitukset eli dedikaatiot ja gratulaatiot eli onnittelurunot. Hän hyödynsi varsin laajasti tätä aineistoa, kun yleensä – jos aineistoja ylipäättään on tällä tavoin otettu mukaan tutkimukseen – mukana on ollut korkeintaan muutama mainitunlainen julkaisu.⁷ Varhemmilta ajoilta lähdeaineistona on toki käytetty varsin erilaisiakin tekstityyppejä, mutta silti teoksen erityinen ansio muodostuu juuri siitä, että alkuperäisaineisto on varsin yhdenmukainen. Toisin on laita monissa myöhemmissä aihepiirin tutkimuksissa, joissa lähdeaineistot ovat liiankin moninaisia, mikä haittaa kokonaiskuvan rakentamista ja vaikeuttaa ylipäättään havaintojen analyysiä.⁸

⁷ Yleisesti väitöskirjoissa ja muissa opinnäytteissä julkaistuista dedikaatioista eli omistuskirjoituksista ja gratulaatioista eli onnittelurunoista Matti Klinge, *Opetus ja opiskelu. Teoksessa Kuninkaallinen Turun akatemia 1640–1808. Helsingin yliopisto 1640–1990*, 1. osa. Helsinki: Otava 1989, s. 442–462. Esimerkiksi Daniel Jusleniuksen tuotantoa analysoi myös Päivi Kannisto (os. Rantanen), ks. Päivi Kannisto, *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivoinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Helsinki: Päivi Kannisto 2008 (2. painos, alun perin ilmestynyt 1997) (On line:

<https://nomadtravelbooks.com/downloads/suolatut-sakeet-vitriolic-verses-vaitoskirja-tohtori-paivi-kannisto.pdf>), luku 3; samoin esimerkiksi Juha Manninen, *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta*. Historiallisia Tutkimuksia 210. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 2000, s. 82–84.

⁸ Erkki Lehtinen on käsitellyt akateemisia opinnäytteitä myös muissa yhteyksissä ja korosti Mikael Wexionius-Gyldenstolpen merkitystä ja erityisesti teosta *Epitome descriptionis Sveciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum* (Aboae 1650). Lehtinen kirjoitti edelleen esimerkiksi fennofiilisuuden keskeisistä teemoista Suomen kulttuurihistorian suurvalta-aikaa käsittelevissä osuuksissaan ja syvensi niissä myös nyt julkaistavassa teoksessa esiteltyjä näkemyksiään. Erkki Lehtinen, *Suomen varhais historian ja ristiretkikauden kuvasta uskonpuhdistus- ja suurvalta-aikana*. Historiallisia Tutkimuksia LXXV. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1969; Erkki Lehtinen, Akateemisen kulttuurin ensiaskeleet Suomessa. Teoksessa Päiviö Tommila & Aimo Reitala & Veikko Kallio (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1*. Porvoo: WSOY 1979, s. 126–127, 135–136; Erkki Lehtinen, Hyödyn ja valistuksen ajan akatemia. Teoksessa Päiviö Tommila & Aimo Reitala & Veikko Kallio (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1*. Porvoo: WSOY 1979; Erkki Lehtinen, Notions of a Finnish national identity during the period of Swedish rule. *Scandinavian Journal of History* 1981, s. 277–295; Erkki Lehtinen, Suomalainen patriotismi ja kansallistunne Ruotsin kaudella. Teoksessa Päiviö Tommila (päätoimittaja), Maritta Pohls (toimittaja), *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Kuopio: Kustannuskiila 1989; Vrt. Vilho Suomi, Saarnakirjallisuudesta arkkiveisuihin. Teoksessa Päiviö Tommila, Aimo Reitala & Veikko Kallio (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1*. Porvoo: WSOY 1979, s. 152–154. Vertaa esimerkiksi Tero Anttila, *The power of antiquity. The Hyperborean research tradition in early modern Swedish research on national antiquity*. Oulu: University of Oulu 2014 (On line: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526207148.pdf>). Vrt. historiantutkija Algot Scarinista ja hänen aikalaisistaan Erkki Urpilainen, *Algot Scarin ja göötiläisen historiankirjoituksen mureneminen Ruotsissa 1700-luvun alkupuolella*. Historiallisia Tutkimuksia 171. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1993 (On line: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000038>). Kumpikaan mainituista tutkijoista ei viittaa Erkki Lehtisen julkaistuihin tutkimuksiin

Erkki Lehtisen ohella esimerkiksi Göteborgin yliopiston aate- ja oppihistorian professorina toiminut Bo Lindberg hyödynsi 1600-luvun ruotsalaisia akateemisia opinnäytteitä.⁹ Niin Lindberg kuin Lehtinen tässä teoksessa¹⁰ ovat hyödyntäneet Ciceron ”kahden isänmaan” oppia, jota Lindberg sittemmin muokkasi niin, että alkuperäiset käsitteet ”oikeudellinen tai valtiollinen isänmaa” ja ”paikallinen tai luonnollinen isänmaa” saivat Ruotsin valtakuntaan luontevasti sopivat käsitteet ”emotionaalinen isänmaa” ja ”poliittinen isänmaa”.¹¹ Varhaismodernilla ajalla erityisesti oppineiston ja myös valtaapitävien piirissä ilmeisen vaikutusvaltaisen Ciceron näkemyksillä oli merkitystä ja samalla ”kahden isänmaan” ymmärtäminen aikalaisille tutuksi ja hyväksytyksi tavaksi ajatella patriotismista auttaa ymmärtämään muilla kuin akateemisissa piireissä toimineiden ihmisten käsityksiä isänmaasta ja isänmaanrakkaudesta.¹²

Bo Lindbergin mukaan 1600-luvun akateemisissa piireissä keskusteltiin edellä mainitusta Ciceron mukaisesta isänmaallisuudesta, mikä olikin suurvalta-asemaan nousseelle valtakunnalle varsin luonnollista. Lindberg kuitenkin toteaa, että kovin suureen rooliin se ei yliopistoissa noussut. Hän havaitsi samaan tapaan kuin Lehtinen teoksessaan, kuinka käsitettä isänmaa (*patria*) käytettiin tilanteen mukaan kuvaamaan niin paikallista kuin koko valtakuntaa.¹³

Käsite ”isänmaa” on tietenkin keskeinen tässä yhteydessä. Jo varhain näkyy esimerkkejä käsitteen joustavasta käyttämisestä ja Lehtinen viittaakin teoksessaan Aarno Maliniemeen, jonka mukaan esimerkiksi Pyhää Henrikin legendassa mainittu ”isänmaa” on todennäköisesti tarkoittanut Turun

aikakauden oppineiden ajattelusta ja toiminnasta, vaikka ne liittyvät suoraan mainittuihin teemoihin.

⁹ Bo Lindberg, *Stoicism och stat. Justus Lipsius och den politiska humanismen*. Stockholm: Atlantis 2001.

¹⁰ Lehtinen kirjoitti Ciceron aikanaan tekemästä jaottelusta ”luonnolliseen tai varsinaiseen isänmaahan (*patria loci, patria naturae*)” ja juridiseen tai poliittiseen isänmaahan (*patria civitatis, patria juris*) myös suomalaisuusliikkeen historiaan (Lehtinen 1989, 21) kirjoittamassaan artikkelissa.

¹¹ Lindberg 2001, s. 64–65; vertaa Legnér 2004, s. 17–18 ja yleisemmin Charlotta Wolff, *Noble conceptions of politics in eighteenth-century Sweden (ca 1740–1790)*. Studia Fennica. Historica 15. Helsinki: Finnish Literature Society 2008, s. 70–71 sekä Lerbom 2017, esimerkiksi s. 39–40.

¹² Katso Villstrand 2012, s. 254.

¹³ Lindberg 2001, esimerkiksi s. 257–263. Valtakunnan patriotismista ks. esimerkiksi Pehr Adrian Gaddia tutkinut Jari Niemelä, *Vain hyödynkö tähden? Valistuksen ajan hyötyajattelun, luonnontieteen ja talouspolitiikan suhde Pehr Adrian Gaddin elämäntyön kautta tarkasteltuna*. Historiallisia Tutkimuksia 199. Helsinki: Suomen historiallinen Seura 1998 (On line: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000044>).

hiippakuntaa. Näin Suomi-käsite alkoi jo muotoutua varhain.¹⁴ Silti Lehtinen ei tulkinnoissaan venytä esimerkiksi ”maakuntaa” tai ”isänmaata” koskevia varhaisia termien esiintymisiä liian pitkälle eikä yritä vääntää moniselitteisiä käsitteitä yksioikoisesti johonkin suuntaan. Asioista puhuvien taustatkin vaikuttavat tulkintoihin ja siihen, miten ”isänmaasta” puhuttiin. Erityisesti seurakunnissa toimineille papeille oli luontevampaa puhua ”omasta” alueesta kuin ainakin jossain määrin kosmopoliittisten aatelisten, joita varsinkin 1700-luvulla syytettiin isänmaallisuuden puutteesta.¹⁵ Lisäksi Lehtinen vahvistaa jo aiemmin väitöskirjassaan tekemänsä havainnon, jonka mukaan luterilaisen puhdasoppisuuden ajalla erityisesti Turun piispa Isak Rothovius – yksi Ruotsin keskushallinnon Suomeen kohdistaman yhtenäistämiskäytännön väkevimmistä edustajista – pyrki nimenomaisesti liittämään ”valtakunnan” ja ”isänmaan” toisiinsa tavalla, jossa paikallisia variaatioita käsitteiden käytössä katsottu hyvällä: kaikki isänmaallisuus tuli kanavoida valtakunnan ja sen etua väsymättä vaaliseen hallitsijan kautta.¹⁶

Lehtisen päätelmä, jonka mukaan 1600-luvulla kuninkaallinen majesteetti ja isänmaa esitettiin rinnakkaisina käsitteinä ja miten hallitsija oli merkittävä tekijä ”valtakuntapatriotismin” etenemisessä, saa runsaasti vahvistusta myöhemmästä tutkimuksesta. Tulkinta on linjassa esimerkiksi Upsalassa vuonna 1997 väitelleen Martin Melkerssonin havaintojen kanssa.¹⁷ Sen sijaan Lehtisen hyvin perusteltu huomio Nikolaus (Nils) Mathesiuksen *De fideli patriota* -maisterinväitöksestä vuodelta 1700 patriotismin kannalta merkittävämpänä teoksena kuin samana vuonna ilmestynyt ja paljon palstatilaa eri aikoina saanut Daniel Jusleniuksen *Vanha*

¹⁴ Marko Lamberg toteaa myöhäiskeskiaikaiseen suomalaiseen aineistoon pohjautuen, ettei ole selvää kuvaa siitä, tarkoittiko lähteissä esiintyvät käsitteet ”isänmaa” (*fädernesland*) tai ”maa” (*land*) koko itäistä valtakunnan osaa vai vain kotiseutua eli kyseisessä tapauksessa Hämettä. Marko Lamberg, *Finnar, svenskar eller främlingar? Inblickar i den finska befolkningsdelens status i det svenska riket under senmedeltiden*. *Historisk tidskrift* 2000: 4, s. 505.

¹⁵ Erityisesti Charlotta Wolff, *Vänskap och makt. Den svenska politiska eliten och upplysningstidens Frankrike*. Helsingfors: Helsingfors universitet 2004; Wolff 2008; Charlotta Wolff, *Legitimising Privilege. The Future of the Nobility in Late-Eighteenth-Century Sweden*. Teoksessa Petri Karonen (toim.), *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009.

¹⁶ Myös esimerkiksi Jens Lerbom (2017, esim. luku 2) osoittaa 1600-luvun smoolantilaisella tuomiokirja-aineistolla saman jaottelun valtakuntaan ja isänmaahan.

¹⁷ Martin Melkersson, *Staten, ordningen och friheten. En studie av den styrande elitens syn på statens roll mellan stormaktstiden och 1800-talet*. Uppsala: Uppsala universitet 1997. Vertaa myös esimerkiksi Monika Edgren, *Från rike till nation. Arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i den politiska ekonomin i Sverige under 1700-talet*. Lund: Historiska media 2001, s. 52.

ja uusi Turku on aivan uusi.¹⁸ Ylisummaan Turun akatemian ja sen liepeillä olleiden oppineiden rooli aihepiirin keskusteluissa osoittautuu merkittäväksi.

TUTKIMUSNÄKÖKULMIA

Monet muutkin Erkki Lehtisen aikanaan tekemät havainnot saavat vahvistusta myös aivan eri näkökulmista laadituista tutkimuksista. Patriotismia ja siihen liittyviä lähikäsitteitä sekä terminologiaa tavataan varsinkin 1700-lukua koskevasta, usein taloudellista ajattelua ja eri yhteyksissä siitä käytyjä debatteja koskeneista töistä.¹⁹

Erityisesti käsitehistoriallinen tutkimus on monella rintamalla edistynyt merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana. Nytemmin tutkimuksessa patriottisuus on liitetty entistä vahvemmin politiikkaan, jonka Lehtinen rajasi aikanaan ulos.²⁰ Käsitehistoriallinen näkökulma patriotismin tutkimukseen on voimistunut merkittävästi varsinkin 2000-luvulla. Esimerkiksi Jani Marjanen väitteli vuonna 2013 Helsingin yliopistossa teoksella, jossa tarkasteltiin Suomen Talousseuran toimintaa ennen muuta taloudellisen patriotismin ja laajan kansainvälisen kontekstin avulla.²¹

Varhais- tai esimodernia aikaa koskevaa yleistä patriotismitutkimusta Suomessa edustaa Jyväskylän yliopiston yleisen historian professori Aira Kemiläinen, joka laati ensimmäiset aihepiiriä sivuavat tutkimuksensa jo 1960-luvulla. Sittenkin Kemiläinen laati monia suoraan patriotismin pureutuneita aatehistoriallisia tutkielmia ja käsitteli niissä myös ruotsalais-suomalaisista todellisuudesta, erityisesti keskeisen *nation*-käsitteen kautta.²²

¹⁸ Jonas Nordin (2000, s. 339–342) viittasi samaan teokseen väitöskirjassaan mutta tekemättä arvioita Mathesiuksen argumenttien painoarvosta.

¹⁹ Karonen, Petri, *De finska borgarna och begreppet "Finland". Om borgarståndet och dess krav på ständertidens riksdagar*. Teoksessa Max Engman & Nils Erik Villstrand (toim.), *Maktens mosaik. Enhet, särart och självbild i det svenska riket*. Helsingfors & Stockholm: Svenska litteratursällskapet & Atlantis 2008, s. 265–283.

²⁰ Käsitehistoriallisista näkökulmista patriotismin tutkimuksesta katso erityisesti Pasi Ihalainen, *Protestant nations redefined: changing perceptions of national identity in the rhetoric of the English, Dutch, and Swedish public churches, 1685–1772*. Leiden: Brill 2005; Wolff 2008; Pasi Ihalainen, *Agents of the people: democracy and popular sovereignty in British and Swedish parliamentary and public debates, 1734–1800*. Leiden, Boston: Brill 2010.

²¹ Marjanen 2013; Marjanen 2014.

²² Aira Kemiläinen, *Nationalism. Problems concerning the word, the concept and classification*. Jyväskylä: Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu 1964; Aira Kemiläinen, Patriotismi käsitteenä ja asenteena saksalaisessa ajattelussa valistuksesta romantiikkaan. *Historiallinen Arkisto* 70. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1975, s. 61–84; Aira Kemiläinen, 1700-luvun nationalismi ja patriotismi. *Suomalainen Tiedeakatemia. Vuosikirja*

Niin ikään Jyväskylän yliopiston yleisen historian professori Pasi Ihalainen on puolestaan tutkinut monipuolisesti 1600–1700-luvulla esitettyjä käsityksiä kansakunnasta (*nation*) ja isänmaasta, erityisesti papiston saarnojen avulla Englannissa, Hollannissa ja Ruotsissa. Ruotsiin liittyen hän teki havainnon, jonka mukaan käytännössä kaikilla vapaudenajan (1718–1772) valtiopäivillä pidetyissä niin kutsutuissa valtiopäiväsaarnoissa mainittiin ”rakastettu isänmaamme”. Ihalainen toteaa muun muassa, kuinka isänmaanrakkauteen liittyvä kieli löi Ruotsissa itsensä läpi ilmeisen samanaikaisesti kuin muualla läntisessä Euroopassa eli 1760-luvulla. Tämä tulos on kiinnostava, sillä Erkki Lehtisen havaintojen mukaan väitöskirjoissa esiintynyt ”patrioottisen perustelun huippukausi näyttäisi olevan 1740-luvun lopulta 1760-luvulle.”²³ Helsingin yliopistossa vuonna 2009 väitellyt Jouko Nurmiainen nostaa esiin vapaudenajan hallitsijanvakuutuksissa mainitut yhteisen hyvän ilmaukset, kuten Fredrik I:n vuonna 1720 antaman vakuutuksen lupauksen kohdella alamaisiaan ”yleisellä hyväntahtoisuudella ja rakkaudella, niin että kaikki, mitä kukin on patrioottisesta innosta sanonut tai tulee jatkossa sanomaan yleisen hyvän vuoksi” niin, että nämä hyvät teot palkittaisiin. Kuitenkin vala velvoitti myös hallittavia isänmaanrakkauteen ja yhteisen hyvän edistämiseen.²⁴

Helsingin yliopistossa vuonna 2004 väitellyt, sittemmin Turun yliopiston Suomen historian professorina toimiva Charlotta Wolff on laatinut useita tutkimuksia aatelin eräänlaisesta dilemmasta olla yhtä aikaa kosmopoliitti ja patriootti. Väitöskirjassaan hän toteaa, kuinka normaalia kosmopolitismi oli erityisesti Ranskaan suuntautuneille Ruotsin aatelin

1977. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1979, s. 155–176; Aira Kemiläinen, Valistuksen patriotismin suhde antiikkiin. *Historiallinen Arkisto* 73. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1978, 63–79; Aira Kemiläinen, Valtakunnanpatriotismi 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. *Historian päivät* 27.10. –28.10.1979. *Historiallinen Arkisto* 77. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1982, s. 75–85; Aira Kemiläinen, Nationalismi ja patriotismi Ranskan vallankumouksen aatemaailmassa. *Historiallinen Aikakauskirja* 1989: 4, s. 275–295. Katso myös esimerkiksi Nordin 2000, erityisesti luku 3; Aira Kemiläisen arvio Nordinin väitöskirjasta (Kansallinen identiteetti Ruotsissa ja Suomessa 1600–1700-luvuilla. *Tieteessä tapahtuu* 2004: 8, s. 22–31 (On line: <https://journal.fi/tt/article/view/57138/19187>)).

²³ Ihalainen 2005, esimerkiksi s. 430, 485. Ihalainen on tutkinut transnationaaleissa konteksteissaan muun muassa valtiopäiväaineistoja monista eri maista ja samalla tehnyt monia havaintoja isänmaahan ja patriotismiin yleensä liittyvistä käsitteistä. Ihalainen 2010 (ruotsalaisista valtiopäiväkeskusteluista 1700-luvulla luku 3).

²⁴ Nurmiainen 2009, s. 63–66, 110–111 (lainaus 63). Jouko Nurmiainen on analysoinut 1700-luvun valtakunnallisen historiankirjoituksen käsityksiä yleisestä hyödystä, valistuksesta sekä patrioottisuudesta (Jouko Nurmiainen, Past, Present and Future in Eighteenth-Century Swedish History Writing. Teoksessa Petri Karonen (toim.), *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009, esimerkiksi s. 106–128).

ylimmille ryhmille. Tilanne alkoi muuttua kuitenkin vapaudenajan lopulla ennen muuta siten, ettei korruptiota ja ulkovaltojen – erityisesti juuri Ranskan – erinäisille eliittien jäsenille tarjoamia lahjuksia ja eläkkeitä enää katsottu hyvällä. Wolffin mukaan aristokratian edustajien käsitys poliittisesta isänmaasta muuttui kosmopoliittisesta aatelistasavaltaisuudesta kohti tunnepitoista patriotismia 1760-luvun lopulta alkaen. Vuosisadan jälkipuoliskolla eliittien edustajien toiminnassa ja ajattelussa näkyi tietynlainen kipuilu juuri sen suhteen, että osa sen jäsenistä valitsi mieluummin Ranskan kuin kuitenkin monien isänmaakseen kokeman koti-Ruotsin.²⁵

Charlotta Wolff on pystynyt ennen muuta aikakauden erilaisia konfliktitilanteita analysoimalla nostamaan esille sekä kiinnostavia aihepiirin keskusteluja yleensä että erityisesti niissä käytettyjä käsitteitä ja käsityksiä. Kiinnostavasti Wolff määrittelee laajan aineistonsa avulla käsitteen ”patriotismi” ilmaantuneen poliittisiksi luonnehdittaviin keskusteluihin vuoden 1760 paikkeilla. Vaikka patrioottisuus ei näissä yhteyksissä esiinnykään itsenäisenä terminä, oli sillä vissi merkitys aatelin itseymmärryksessä. Patrioottisuudella oli kuitenkin näissä piireissä aina hyvä kaiku, eikä siitä Wolffin mukaan tullut minkäänlaista haukkumasanaa samaan tapaan kuin vaikkapa käsitteistä itsevaltiutus tai aristokratia. Aateli joutui tutkimusjaksolla jo varsin kovan kritiikin kohteeksi, mutta sille itselleen oli erittäin tärkeää, että säädyn edustajat palvelivat kruunua ja isänmaata.²⁶ Wolff nostaa käsittelyyn myös Anjalan liiton ja siinä yhteydessä esitetyt isänmaalliset perusteet, joilla aatelisupseerit perustelivat valintojaan ja tekemisiään.²⁷ Näkökulma on tuore, sillä pitkään jopa historiantutkimuksissa lähdettiin siitä ajatuksesta, että Katariina II:n kanssa vehkeilleet ”itsenäisyysmiehet” olivat luomassa pohjaa jopa viimein vuonna 1917 tapahtuneelle itsenäistymiselle.²⁸

Jaakko Sivonen puolestaan käsitteli Helsingin yliopistossa tarkastetussa väitöskirjassaan preussilaista patriotismia ennen muuta poliittisten kirjoittajien teksteissä 1700-luvun jälkipuoliskolla. Sivonen havaitsi, kuten monet muutkin eri maita ja alueita analysoineet tutkijat, että keskustelussa korostuivat yleiset käsitykset ”yhteisestä hyvästä” ja sen

²⁵ Wolff 2004, erityisesti luvut 10–11, esimerkiksi s. 288–293, 307.

²⁶ Wolff 2008, erityisesti 68, 70 ja luku 3.

²⁷ Wolff 2008, s. 110.

²⁸ Tästä keskustelusta esimerkiksi Petri Karonen & Antti Räihä, Valtion synty, resurssit ja kehitys. Teoksessa Petri Karonen & Antti Räihä (toim.), *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen. Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900–1960*. Historiallisia Tutkimuksia 267. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014 (On line: <https://www.doria.fi/handle/10024/182971>), s. 34–35; Piia Einonen, Antti Räihä & Marko Tikka, Kapinointi, separatismi ja vastarinnan legitimitetti. Teoksessa Karonen & Räihä (toim.) 2014, s. 323–324 ja siinä mainittu kirjallisuus.

liittymisestä patriotismin: tältä osin näkemykset ovat olleet hyvin samankaltaisia eri puolilla Eurooppaa. Jos niin haluaa, voi nähdä myös yhtymäkohtia Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan edustajien ja preussilaisten patriotismin eri muodoista käydyistä keskusteluista 1700-luvulla ruotsalaiseen ja suomalaiseen patriotismi-keskusteluun.²⁹

Patriotismin ymmärtämisestä Venäjään kuuluneessa Vanhassa Suomessa tutkineen Helsingin ja Itä-Suomen yliopiston dosentti Anu Koskivirran mukaan 1700-luvun lopulla Vanhan Suomen koululaitoksessa patriotismi ”määriteltiin --- lähinnä järjestelmää lujittavaksi lojaliteetiksi”. Aleksanteri I:n hallintoajan alussa korostettiin edellistä enemmän edistystä, mutta Napoleonin vuoden 1812 Venäjän sotaretken jälkeen palattiin tältäkin osin takaisin pysyvyyttä korostaneeseen lakiajatteluun.³⁰

Tukholman yliopistossa vuonna 2000 väitellyt Jonas Nordin on kosketellut teemaa ennen muuta Anthony D. Smithin kansallisia identiteettejä koskevien määrittelyjen kautta. Hän etsii varhaismodernilta ajalta etnistä yhteenkuuluvuutta 1700-luvun Ruotsista ja Suomesta. Nordinin tarkastelutapa on kohdannut kuitenkin varsin vahvaa vastustusta, koska sen on katsottu tutkivat aikakautta muista kuin ajan omista lähtökohdista käsin.³¹

Taloudellinen näkökulma on korostunut monissa tutkimuksissa, sillä patriotismin ja ”yhteisen hyvän” yhteys on ollut näkyvässä jo pitkään erityisesti 1700-luvulle keskittyneessä tutkimuksessa. Jouko Nurmiainen toteaa väitöskirjassaan *osuvasti, kuinka "[j]o 1600-luvulla eurooppalaisittain poikkeuksellisen voimakkaasti keskittynyt valtio tarjosi pitkin 1700-lukua luontevan tarkasteluyksikön patrioottisille kirjoittajille, jotka pohtivat isänmaansa talouden ja hyvinvoinnin ongelmia ja mahdollisuuksia hyödyntää valtakunnan resursseja entistä paremmin.*³²

²⁹ Sivonen 2020; vrt. esimerkiksi Nurmiainen 2009, s. 111.

³⁰ Anu Koskivirta, Saksalainen sivistys, suomalainen kansa: kirjallisuus, kotiseutu ja kansankieli 1800-luvun alun Viipurin koulumaailmassa. Teoksessa Piia Einonen & Antti Räihä (toim.), *Kuvaukset, mielikuvat, identiteetit. Viipurin kulttuurihistoriaa 1710–1840*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 20. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura 2018, s. 193–242 (lainaus s. 207, (On line: <https://doi.org/10.47564/vskst.94580>).

³¹ Katso Jonas Nordin, I broderlig samdräkt? Förhållandet Sverige–Finland under 1700-talet och Anthony D Smiths etnie-begrepp. *Scandia* 1998: 2; Nordin 2000, erityisesti luvut 3 ja 6. Katso erityisesti Jouko Nurmiainen, Frågan om ’etnisk nationalism’, nationell självbild och 1700-talets Sverige. *Historisk Tidskrift för Finland* 2003:3; Villstrand 2012, s. 253–254 ja siinä mainittu kirjallisuus. Myös Lundissa väitellyt Jens Lerbom (*Mellan två riken. Integration, politisk kultur och förnationella identiteter på Gotland 1500–1700*. Lund: Nordic Academic Press 2003) hyödynsi sekä etnie-käsitettä että ”valtakunnan identiteetti” (*riksidentitet*) -käsitettä Gotlantia käsittelevässä väitöskirjassaan. Ks. myös Lerbom 2017.

³² Nurmiainen 2009, s. 38. Yhteisen hyvän määrittelyistä esimerkiksi Marjanen 2013, s. 28; Marjanen 2014, s. 29.

Taloudellinen patriotismi, joka itse asiassa erityisesti 1700-luvulla tosin muuttui toisinaan tilanteenmukaiseksi regionalismiksi³³, oli Suomen puoleisesta valtakunnasta valtiopäiville ja politiikkaan osallistuneille eri säätyjen edustajille tapa erottautua muusta valtakunnasta. Talonpojille ja osin papeille erottautuminen perustui kieleen, mutta se ei suoranaisesti kiinnostanut porvaristoa tai vallankaan aatelialta, jotka muutenkin enemmän kosmopoliittisesti asioihin suhtautuneina olivat varsin vähän kiinnostuneita tämänkaltaisesta isänmaallisuuden ja paikallisten intressien yhdistämisestä. Silti erityisesti 1700-luvun tappiolliset sodat Venäjää vastaan tekivät Suomenniemellä asuvista tietyssä mielessä omaan kotiseutuunsa tukeutuneita ”paikallispatriotteja”, koska erityisesti erilaisia taloudellisia etuja anottaessa oli hyvä viitata sotien aiheuttamiin tuhoihin ja vuoden 1721 jälkeen Suomen puoleisen valtakunnan toimimiseen Ruotsin sotilaallisena rajaseutuna (*frontière*).

Vapaudenajan porvarissäädyn Suomen puoleisen valtakunnan kaupunkien valtiopäiväedustajien laatimia anomuksia tutkittaessa on havaittu, että *ainoat* todella painokkaasti omaa kotiseutuaan ja erityisalueitaan hakemuksissaan korostaneet anomukset tehtiin nimenomaan Suomesta. Valtakunnan muista osista tehtyihin anomuksiin vertaillaessa suomalaisten kirjelmät osoittautuivat myös sävyiltään huomattavasti kovasanaisemiksi ja jopa aggressiivisiksi: hattu kourassa ei Pohjanlahden itäpuolelta pääkaupunki Tukholmaan vaivauduttu.³⁴ Haminan ja Lappeenrannan siirtymistä Ruotsin alamaisuudesta Venäjän keisarikuntaan 1700-luvulla tutkinut Antti Räihä viittaa kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen, jossa on havaittu erityisesti taloudellisesti aktiivisten henkilöiden käyttäneen (varhaismodernia) kansallistematikkaa omia etuja ajaessaan. Luonnollisesti aina etuisuuksia vaille olleet pyrkivät kaikkialla korostamaan asiansa ”yleishyödyllisyyttä”, mutta usein se oli vain verhottua oman edun tavoittelua.³⁵

Myös Lundissa ja Malmössä toiminut historiantutkija Monika Edgren tutki Ruotsin 1700-luvun poliittista taloutta apunaan edellä jo mainittuun

³³ Regionalismi-käsite kuuluu patriotismin lähikäsitteisiin ja sillä oli vissi roolinsa erilaisissa taloudellisen patriotismin hankkeissa. Erityisesti 1700-luvulla tämä näkyi poliittisessa toiminnassa ja varsinkin valtiopäivillä, jonne ennen muuta talonpoikais- ja porvarissäätyjen Suomesta lähetetyt edustajat toivat anomuksia ja valituksia, joissa paikallisuus ja eri tavoin määritellyt ”Suomet”, Suomen edut ja erilaiset intressit nousivat toistuvasti esille. Esimerkiksi Toivo J. Paloposki, *Suomen talouden kehittäminen 1750–1760-lukujen valtiopäiväpolitiikassa*. Historiallisia Tutkimuksia 98. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1976, 14; Oscar Nikula, *Finländska borgare på 1700-talet i kamp för sina och ståndets privilegier*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1978, s. 25.

³⁴ Karonen 2008 ja siinä mainittu, systemaattisesti läpikäyty vapaudenajan valtiopäiviä koskeva alkuperäisaineisto.

³⁵ Räihä 2012, luku 4.

Ciceron jaotteluun rinnastuva käsitepari erityisintressit ja yhteinen hyvä. Edgren on yksi niistä tutkijoista, jotka liittävät *nation*-käsitteen taloudelliseen toimintaan: juuri tästä samastahan oli usein kyse myös esimerkiksi suomalaisilla liikemiehillä, jotka viittasivat käsitteeseen etuja itselleen halutessaan.³⁶ Samoin eliittien suhtautumista autonomiaan siirryttäessä tutkinut Kati Katajisto käsittelee Helsingin yliopistossa tarkastetussa väitöskirjassaan laajasti taloudellisen patriotismin muotoja ja päätyy pitkälti samankaltaisiin tuloksiin kuin edellä on esitetty.³⁷

Lisätutkimuksille on selvästi edelleen tilausta, mutta jo olemassa olevan tiedon perusteella on selvää, ettei Suomessa asuvilla Ruotsin kuninkaan alamaisilla ollut yhteisesti sovittua poliittista linjaa tai toimintatapaa patriotismiin kytkeytyvissä teemoissa. Kyse oli sääty-yhteiskunnan peruseriaatteiden mukaisesti säädynmukaisista ajattelumalleista sekä tilanteenmukaisista ratkaisuista. Sen sijaan tavat, joilla Suomesta ja/tai siihen kuuluneista alueista puhuttiin, eri yhteyksissä vaihtelivat melkoisesti käyttötarkoituksen mukaan myös valtiopäivillä. Tällainen alustava tulos on linjassa Erkki Lehtisen havaintojen kanssa.

TUTKIMUSEDELLYTYSTEN KEHITYS

Tutkimuksen tekemisen apuvälineet ovat edistyneet 1970-luvulta alkaen vajaan 50 vuodessa huomattavasti, sillä esimerkiksi Helsingin yliopiston verkossa vapaasti käytettävässä ylioppilasmatrikkeliin on koottu runsaasti tietoja akateemisten opinnäytteiden esittäjistä, jollaisia yhtä systemaattisesti koottuja tietoja Erkki Lehtisellä ei vielä teoksen kirjoitusaikana ollut käytössään.³⁸ Myös Turun akatemian väitöskirjat löytyvät nykyään digitaalisessa muodossa verkosta, joten niiden käyttäminen on aiempaa vaivattomampaa.³⁹

Samoin esimerkiksi Anders Chydeniuksen ajattelua koskevaa tutkimusta on tehty todella paljon erityisesti 1990-luvulta alkaen.⁴⁰ Aiemmin vain painettuna saatavilla ollut Chydeniuksen tuotanto on 2000-

³⁶ Edgren 2001, s. 11–12, 148–159.

³⁷ Katajisto 2008, erityisesti luvut 2.3. ja 2.4.

³⁸ Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 (<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/>, viitattu 2.2.2022).

³⁹ <https://www.doria.fi/handle/10024/50699> (viitattu 2.2.2022).

⁴⁰ Kootusti Chydeniusta koskevasta historiantutkimuksesta Suomessa ja Ruotsissa sekä Chydeniuksen jälkimainetta eri aikoina koskevista käsityksistä esimerkiksi Petri Karonen, Petri, Anders Chydenius i finländsk och svensk historieforskning och historieskrivning från 1800-talet till i dag. Teoksessa Maaren Jonasson & Anne Biström (red.), *Historiska och litteraturhistoriska studier* 94. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2019, 135–156 ja siinä mainittu kirjallisuus (On line: <https://hls.journal.fi/article/view/76343>).

luvun kuluessa julkaistu täydennettynä ja asiantuntijakommentein varustettuna ruotsiksi, suomeksi ja valikoidusti myös englanniksi sekä moniosaisena kirjasarjana että avoimesti verkossa. Nopea haku katkaistulla hakusanalla "patrio" tuottaa tietokannasta 27 osumaa, joista suurin osa osoittautuu kuitenkin asian vierestä meneväksi, sillä niissä viitataan usein sinänsä keskeiseen seuraan eli Kongl. Patriotiska Sällskapet'iin. Vastaavasti hakusana "fädernesl*" ⁴¹ tuotti jo 70 osumaa ja lähikäsitteiden kautta hakukoneiden ja tietokantojen hyödyntämistä voisi vaivatta jatkaa pidempäänkin.⁴²

Sanomalehtiä on erityisesti 2000-luvulta alkaen pystytty aiempaa laajemmin hyödyntämään erityisesti 1700-lukua koskevissa tutkimuksissa, kun niin Ruotsissa kuin Suomessa aiemmin vain joko alkuperäisinä tai mikrofilmeiltä luettavissa ollutta aineistoa on siirretty verkkoon. Historiallisessa sanomalehtikirjastossa ⁴³ ovat kaikki suomalaiset sanomalehdet – joita tosin 1700-luvulta on kovin vähän – ja Ruotsistakin on enenevässä määrin digitoitu aineistoa verkkoon.

Edelleen Svenska Litteratursällskapet i Finlandin sivuilla avautui syksyllä 2021 tietokanta, johon on koottu mittava määrä Ruotsissa ja Suomessa ruotsin kielellä julkaistuja sanomalehtiä ja niissä olevia tekstejä pitkältä aikaväliltä.⁴⁴ Hakusanalla "patriot*" löytyi vuoteen 1809 mennessä yhteensä 968 osumaa, joista ensimmäinen oli vuodelta 1753 *Posttidningar*-lehdessä julkaistu artikkeli. Suomen puolelta tai Suomeen ylipäätään viittaava viittaus tällä hakusanalla löytyi kuitenkin vasta vuodelta 1794 (*Åbo Tidningar*). Vastaavasti hakusana "fädernesl*" tuotti tässä tietokannassa yhteensä 3609 osumaa, ensimmäisen vuodelta 1737; Suomessa *Tidningar utgifne af et sällskap i Åbo* käytti käsitettä ensimmäisen kerran vuonna 1772 kertoessaan isänmaan kärsineen suuren menetyksen Viaporin rakentaja Augustin Ehrensvärdin poismenon vuoksi.⁴⁵

Jos haluaisi laajentaa tutkimusta koskemaan eri säätyjen 1600–1700-luvulla valtiopäivillä käyttämiä puheenvuoroja sekä säädyille esitettyjä hallitsijan esityksiä ja muita keskustelun pohjaksi laadittuja dokumentteja, auttaisi tässä työssä Ruotsin Kungliga biblioteketin portaali, johon on koottu

⁴¹ Bo Lindbergin (2001, 64) mukaan käsitteitä *fäderneslandet* ja *fosterlandet* käytetään nykyruotsissa lähes toistensa synonyymeinä. Lindbergin mukaan termit edustavat jo melkoisen vanhentunutta kieltä.

⁴² <https://chydenius.kootutteokset.fi/> (viitattu 2.2.2022).

⁴³ <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu> (viitattu 2.2.2022).

⁴⁴ Tärkeitä tiedonlähteitä ovat luonnollisesti sekä Suomen että Ruotsin "yleiset" sähköisessä muodossa säilytettävät sanoma- ja aikakauslehtitietokannat. Niiden tietoainekseen myös tekstissä mainittu tietokanta perustuu.

⁴⁵ Vesanto, A., Paju, P., Rantala, H., Edoff, E., Lundell, P., Marjanen, J., Salmi, H., Text reuse in the Swedish-language press, 1645–1918: Database (<https://textreuse.sls.fi/>) (viitattu 2.2.2022).

digitaaliseen muotoon kaikki aikanaan lähdejulkaisuna painosta ilmestyneet säätyvaltiopäivien eri säätyjen pöytäkirjat.⁴⁶

Edellä sanottu osoittaa, että Erkki Lehtisen teoksessaan käsittelemässä tematiikassa riittää uusien teknologioidenkin aikana edelleen paljon tutkittavaa.

⁴⁶ <https://riksdagstryck.kb.se/standsriksdagen.html> (viitattu 2.2.2022).